Fåglar i Västerbotten

Årg 41 Nr 2 2016

Västerbottens Ornitologiska Förening

Innehåll FiV nummer 2, 2016

3 Gåspennan
Albin Enetjärn

4 Höstflyttning och övervintring för silltrut (Larus f.fuscus) från Umeå
Per Hansson & Darius Strasevicius

13 Hemavan - turistorten med fågelkvalitéer
Albin Enetjärn

18 Fågelrapport Södra Lappland
Håkan Rune

23 Brushanens häckningsekologi
Isak Vahlström

28 Dagboksbladet
Isak Vahlström

30 Skådarprofilen
Elias Forsberg

Fåglar i Västerbotten

Utgiven av Västerbottens Ornitologiska Förening (VOF).

Fåglar i Västerbotten är VOF:s medlemstidning och utkommer med 3 nummer + fågelrapporten för landskapet Västerbotten varje år.

Tidningen är beroende av att medlemmarna själva är med och bidrar med artiklar, då allt arbete med tidnignen görs på ideellt basis. Tidningen har högt i tak och både artiklar med vetenskaplig liksom med populärjournalistisk prägel är välkomna. Har du en fågelrelaterad artikel på lager? Kontakta någon i redaktionen!

FiV redaktionen

Albin Enetjärn (Ansvarig utgivare, redaktör)
Rullstensgatan 178, 906 55 Umeå
albinenetjarn@gmail.com
076-1335049

Isak Vahlström (Redaktör)
isak.vahlstrom@gmail.com
073-8052848

Niklas Andersson (Redaktör)
idunarama@gmail.com
070-3886353

VOF:s styrelse 2016

Jonas Gustafsson (Ordförande)
Lundavägen 2, 903 20 Umeå, 070-2544319
vofstyrelsen@gmail.com

Jan Eriksson (Kassör)
Bertil Strömberg (Sekreterare)
Niklas Andersson (Vice ordförande)
Isak Vahlström (Ledamot)
Dag Österlund (Ledamot)
Agnes Eriksson (Ledamot)
Per-Olof Nilsson (Suppleant)
Albin Enetjärn (Suppleant)

VOF

Är en fristående länsförening under Sveriges Ornitologiska Förening. Lokala fågelföreningar finns i Skellefteå och Umeå. VOF arbetar för att främja fågelskydd och fågelstudier i Västerbottens län samt att öka kontakten mellan fågelintresserade i länet. Medlemskap löses genom att sätta in medlemsavgiften på föreningens plusgiro PG 12911-4. Årsavgiften för medlemskap är 200:-. Ungdomar under 18 år betalar 100:-. Ytterligare familjemedlemmar boende på samma adress kostar 35:-/pp (ingen extra tidning). Skriv namn, adress samt syftet med din betalning i meddelandefältet vid plusgirobetalning. Som medlem erhålls tre nummer av tidskriften Fåglar i Västerbotten samt fågelrapporten för landskapet Västerbotten varje år.

Omslag: Framsidan, Silltrut. Foto: Niklas Andersson
Baksidan, Brushane. Foto: Niklas Andersson

Gåspennan

Albin Enetjärn

Våren är här och med våren kommer nya tider och i år även en ny redaktör för denna tidning! I mars på årsmötet fick jag nämligen i uppdrag att föra facklan vidare vad gäller Fåglar i Västerbotten. Jag heter Albin Enetjärn och är sedan hösten 2015 umebo och student på biologi- och geovetenskapsprogrammet på Umeå universitet. Jag växte upp i Hemavan och sedan studenten 2012 har jag rest runt och jobbat en del. Bland annat på fågelstation i Falsterbo och på fjällstation vid Helags. Fågelintresset har hängt med sedan 10-årsåldern och under ungdomsåren blev det ganska mycket fokus på ringmärkning, inte minst ute på Stora Fjäderägg.

Flera av er läsare kanske har stött ihop med mig ute i fält någon gång, eller möjligen sett mitt namn florera online. För visst är det ju så att man känner till bra mycket fler skådare till namnet än till utseendet i takt med att allt fler börjat rapportera på Artportalen? Detta har jag personligen fått erfara flera gånger den här våren då jag själv eller någon av mina skådarkompisar lite diskret frågat om namn på personer vi mött i fält men inte känt igen ansiktet på. Allt som oftast klarnar bilden när man får ett namn på personen och kanske kan man utbrista ett "Aah, men då var det ju du som upptäckte…" eller ett "Jaha, men då är det ju du som bor i…" och på så sätt få igång en konversation även med den allra kärvaste sträckskådaren eller tystlåtne fotografen. Just alla möten ute i fält och allt nytt folk man lär känna är en ny upplevelse för mig som mest soloskådat uppe i Hemavan tidigare. Det får mig att inse vilken oerhört värdefull hobby detta är, inte minst för att knyta kontakter som kan vara bra att ha med sig in i arbetslivet, inte minst om man jobbar med natur och miljö. Fågelskådare har ju nämligen en tendens att söka sig till den sektorn…

Tillsammans med mina två vapendragare i redaktionen, Isak Vahlström och Niklas Andersson, ska jag försöka blåsa lite mer liv i tidningen som har varit lite tungrodd de senaste åren på grund av materialbrist. Vid vårt första redaktionsmöte bestämde vi oss för att sänka antalet utgivna nummer per år från fyra till tre för att kunna göra varje nummer tjokare och mer kvalitativt. Sedan tillkommer förstås det årliga rapportnumret för landskapet. Tack vare att vi slopar det fjärde numret tillåter ekonomin numera att vi trycker i färg, åtminstone tills vidare. Så du håller nu det alla första numret av Fåglar i Västerbotten helt i färg! Tidigare redaktör Lars Berggren ska ha ett stort tack för att ha axlat redaktörskapet under en period när det kommit in få artiklar från medlemmarna vilket gjort det svårt att få ihop tidningar, samt för att ha hjälpt mig med inskolning i redaktörsrollen. Han kommer även i fortsättningen vara inblandad i själva utgivningen av tidningen.

Den här första sidan har vi valt att döpa till det något bevingade namnet Gåspennan. Tanken är att alla läsare ska ha möjlighet att vara med och synas här. Känner du att du har något viktigt på hjärtat som rör fåglar och som du vill dela med dig av så är det bara att krafsa ner det och skicka till oss i redaktionen så kanske det publiceras här. Glöm inte att vi är en tidning som har högt i tak och att allt ifrån vetenskapliga artiklar till personliga reflektioner är välkomna!

Höstflyttning och övervintring för silltrut (*Larus f. fuscus*) från Umeå

Per Hansson och Darius Strasevicius

Inom ramen för kulturhuvudstadsprojektet Umeå2014, hade Umeå Fågelförening och Umedeltats Fältstation glädjen att tilldelas medel för inköp av tre satellitsändare att fästa på lika många långflyttande lokala fåglar. Den dubbla nyttan av detta projekt bestod i att fåglarna spred information om Umeå samtidigt som de samlade in ny vetenskaplig information. Meningen var också att knyta kontakter med både fågelskådare och kulturarbetare på de orter som våra kulturbärare valde att besöka. Det hela blev liksom ett slags "geografilotteri" med dragning åt sydost. Projektet fick namnet "Fåglarna visar vägen" och har allt sedan starten rönt stort medialt intresse. Vi har löpande informerat vid Umeå Fågelförenings sammankomster. I denna artikel presenteras översiktligt resultaten avseende den första fågeln, en silltrut av den mörka nominatrasen *Larus f. fuscus*. En utförligare vetenskaplig publikation är planerad.

Figur 1. *Häckningsmiljö för silltrut, Larus f. fuscus i Holmsunds skärgård.* Foto: Umedeltats Fältstation.

Nominatrasen av silltrut har minskat kraftigt i Östersjön de senaste 35 åren, från cirka 17 000 par i slutet av 1970-talet till dagens cirka 9 000 par (ArtDatabanken, SLU 2010) och är därför rödlistad som "nära hotad" (NT). Östersjöpopulationen, som vår silltrut tillhör, är tropikflyttande och flyttar i juli-början av oktober mot S-SO till östra Medelhavsländerna, Svarta havet och framför allt till sjöar i Rift Valley och västerut i Kongobäckenet ut till Atlantkusten (Fransson et al. 2008). 66 % av återfynden av 21 484 ringmärkta silltrutar i Sverige fram till och med 2000 har återfunnits (döda) under sitt första levnadsår och den äldsta fågeln var 16 år. Genom att i detta projekt välja en adult fågel, med större överlevnadschans än årsungar, var det med hopp om signaler från Afrika vi gav oss in i detta äventyr. Silltrutar märkta längs södra norrlandskusten har återfunnits (främst döda) mer österut än de som kommer från västkusten (Fransson et al. 2008).

Oss veterligen har det inte ringmärkts särskilt många silltrutar i Övre Norrland och de fem fynd av återfunna (döda) västerbottensfåglar kommer som längst från Zsambok, Pest i Ungern, och pekar entydigt på en östlig flyttningskorridor (Andersson 1997). Den avgörande skillnaden från ordinarie ringmärkning med metallringar är att med satellitsändare får man kontinuerliga återfynd från en levande fågel. Metoden har formligen revolutionerat ornitologin och innebär ingen påtaglig skada på fåglarna så länge man håller sig inom 3-5 % av kroppsvikten (Bridge et al. 2011).

Material och metoder

Efter noggrann rekognoscering kunde författarna tillsammans med Eric Andersson, Anna Sundelin och Tomas Brodin (inom ramen för Umedeltats Fältstation) natten mellan den 27-28.6 2013 fånga och ringmärka en häckande adult hona silltrut i en 15 par stor koloni i Holmsunds skärgård utanför Umeälvens mynning (Figur 1).

Silltruten försågs med en 22 g solcellsdriven GPS-sändare av märket Microwave (2,2 % av silltrutens vikt på ca 1000 g) och släpptes i den ljusa sommarnatten (Figur 2-3). Tyvärr kunde vi notera, redan vid detta besök på det lilla skäret, att häckningen 2013 inte var av allra bästa status, då det bara fanns enstaka ägg (som ofta kändes lätta) och många bon var dessutom tomma. Vi såg dock, just på denna ö, inga färska spår av mink, fågelkoloniernas marodör nummer ett.

Via uppkoppling till satellitsändare, och prenumeration på signalen från ARGOS, fick vi löpande information om silltruten, som vi gav det internationellt gångbara namnet Laura. För att tillmötesgå det stora intresset, och för att samla all information på ett ställe, valde vi att skapa en Facebook-sida "Birds Inspire"

Figur 2. *Västerbottens enda silltrut med satellitsändare i Darius Strasevicius händer.* Foto: Umedeltats Fältstation.

Figur 3. *Silltruten Laura strax fri igen. Författarna Darius (t v) och Per (t h). Blixten gör att natten ser mörkare ut än den var! Vi hade inga problem att se och arbeta med Laura utan ficklampa!* Foto: Umedeltats Fältstation.

(https://www.facebook.com/birdsinspire) där sedan Laura och de två andra kulturbudbärande umefåglarna (en kustlabb och en fiskgjuse) kunde följas.

Resultat och diskussion

I denna artikel presenteras bara de generella mönstren och vi hänvisar intresserade till den kommande vetenskapliga redovisningen.

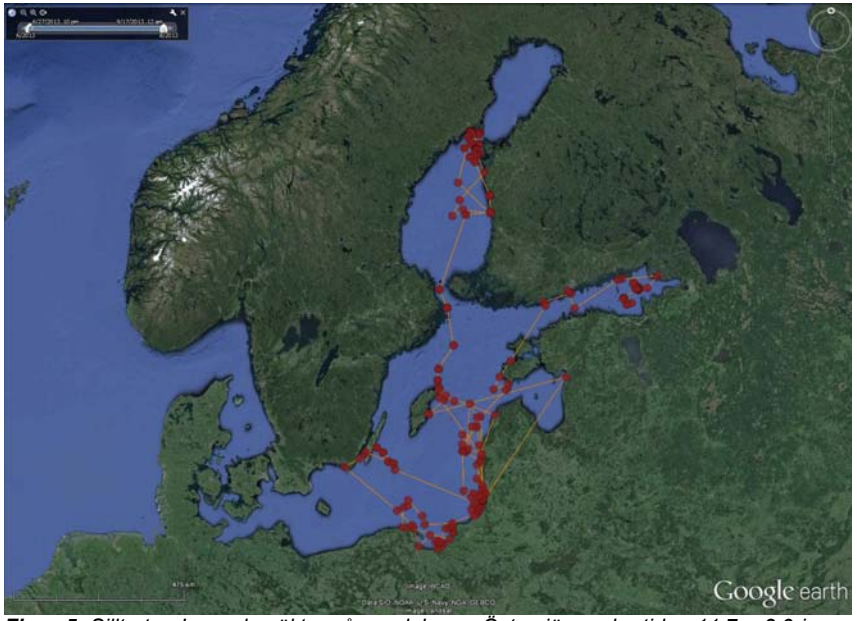
Laura misslyckades med sin häckning och övergav sina okläckta ägg på häckningsskäret redan 10.7. Detta berodde rimligen på födobrist. Dagarna just före avfärden söderut hade hon företagit en över 160 km och fem dygn lång flygtur (Figur 4) i Bottenhavet nedåt Sastmola 45 km NV Björneborg i SV Finland (i höjd med Hudiksvall) och på vägen upp stannat en natt vid Harvungön, Harrström för att sedan fiskat ett par dygn vid Malvikarna strax N Norrskär i Norra Kvarken. Man kan anta att hon var ute efter strömming eftersom silltruten i Östersjön lever främst på sill och skarpsill (ArtDatabanken, SLU 2010).

Från den 11.7 och fram till den egentliga sydflytten den 2.9 besökte sedan vår silltrut – som troligen kan representera adulta fåglar i Bottniska Viken som misslyckats med häckningen – många olika delar av Östersjön (Figur 5). Detta gjorde hon under traditionell häckningstid. Det kan därför vara befogat att fråga sig om hon någonstans, felaktigt, blev anteckнad som häckare?

Figur 4. *Silltruten Laura tog en 160 km och fem dagar lång fisketur ut i Bottenhavet.*

Hon besökte till exempel Klaipeda i Litauen, Gdanskbukten, Blekinge och Öland för att sedan återvända till den baltiska kusten. Hon tillbringade också flera veckor i Finska Viken. Här gjorde hon det allra längsta stoppet på de ryska öarna Ostrov Moshchnyy och därifrån även en utflykt allra längst in mot Viborg (28°51'E) bara 8 mil från Sankt Petersburg. Det hade varit intressant att undersöka huruvida de ställen hon besökte hyste silltrutskolonier eller om hon bara agerade solitär sill- och strömmingsjägare.

Figur 5. *Silltruten Laura besökte många delar av Östersjön under tiden 11.7 – 2.9 innan hennes egentliga sydflytt startade.*

Imponerande direktflygning

Eftermiddagen den 2.9 flög så Laura ut ur Finska Viken västerut och gjorde en sista nordisk övernattning utanför den estniska ön Saaremaa (Ösel). Redan kl 07:00 på morgonen den 3.9 hade hon tagit höjd (100-400 m) och med rejäl fart startat en 36 timmar och (minst) 2122 km lång direktresa till den lilla byn Kusçu öster om Cide i provinsen Kastamonu vid Turkiets södra Svartahavskust. Hit anlände Laura kl 18:30. Dessa data betyder att Laura flög med en medelhastighet på 59 km/h men kl 14:00 4.9, mitt över Svarta Havet, uppgav GPS-signalen hela 51 knop, dvs 94 km/h! Under denna imponerande etapp flög vår kulturbärare genom följande länders luftrum: Estland, Lettland, Litauen, Kaliningrad (Ryssland), Polen, Vitryssland, Ukraina, Moldavien, Rumänien (hav), Bulgarien (hav) innan hon anlände till Turkiet (blå färg i Figur 6).

Laura utmanade de mäktiga Pontiska kustbergen och bibehöll höjd över hela det bergiga Turkiet. Även om topparna är högst (3900 m ö h) i öster mot Georgien, måste hon flyga på över 1000 m höjd större delen av denna etapp II (grön färg i Figur 6). Vilket under av långdistansflygare som då inte behövde mer än en natts vila! För redan kl 14 dagen därpå (5.9) hade vår silltrut kommit upp till hela 1590 m ö h, passerat Ankara vid 20-tiden på kvällen, och

Figur 6. *Silltruten Lauras hela höstflyttning och övervintringsområde med varje dagsetapp i olika färger och nattplatser markerade med svarta knappar. Den röda knappen på Krim i Ukraina är en avläsning från 21.1 2015 av en av UDF:s ringmärkta boungar av silltrut från samma skärgård som Laura. De kan ha varit släkt.*

sedan under den mörka höstnatten fortsatt ut över Medelhavet och landat vid byn Gözübüyük på norra Cypern strax efter 06 på morgonen den 6.9. Denna dagsetapp blev 768 km och gick betydligt långsammare (i snitt 40 km/h). Men det var förväntat eftersom det, enligt Worldweatheronline[1], var 20°C, blåste 8 m/s västlig vind, var 30% moln och lätt duggregn vid Cide under morgonen den 5.9. Vi drar slutsatsen att Laura knappast hade någon större hjälp av termik för att stiga till nästan 1600 m ö h även om vädret sedan blev bättre över Mindre Asien under dagen. Vilka spännande fakta vi får fram! Vi kan (ibland) lita på teknikens under!

Efter endast två timmars vila vid Gözübüyük på norra Cypern flög sedan Laura vidare mot SO för att anlända till byn Atlit, söder om Haifa på Israels Medelhavskust vid 18-tiden den 6.9, vilket innebar en 327 km dagsetapp (röd färg i Figur 6). Laura var nu rimligen rejält trött och hungrig. Det var därför perfekt att hon nästa dag nådde fram till ett känt rastningsområde för silltrutar vid staden Ashdod söder om Tel-Aviv, där hon stannade i 9 dagar för att äta upp sig. Här lokaliserade israeliska ornitologer vår kära Laura, och det visade sig att hon rastade tillsammans med tusentals andra trutar på en tidigare okänd rastplats (Figur 7). Tyvärr blev det dock ingen bild på just vår kändis.

[1] http://www.worldweatheronline.com/v2/historical-weather.aspx?q=Cide,%20Turkey

Figur 7. *En damm utanför Ashdod, Israel, kanske den som Laura rastade vid tillsammans med ca 1700 trutar och måsar.* Foto (med tillstånd att publicera) Amir Ben Dov.

Övervintring på gränsen till Yemen

Den 16.9 hade Laura uppenbarligen laddat batterierna tillräckligt vid de israeliska dammarna, och tog sig an sin fjärde längre flyttningsetapp. Denna 662 km långa etapp företog hon genom att lämna Ashdod i Israel mitt på dagen, flyga över öken och berg under hela natten för att anlända till Al Wajh i Saudi-Arabien vid Röda Havets västkust tidigt på morgonen 17.9 (gul färg i Figur 6). Nästa dag (etapp VI) flög Laura 872 km till en annan kustremsa vid Röda Havet (lila färg i Figur 6). Den 19.9 blev det ytterligare 176 km söderut (orange färg i Figur 6). Sista etappen (240 km), till vinterkvarteret vid Al Sehi i sydligaste Saudi-Arabien, flög Laura den 20.9 (turkos färg i Figur 6).

På denna plats stannade sedan Laura hela vintern. Vid några tillfällen flög hon in i det angränsande landet Yemen. Från Figur 8 kan ni få ett intryck av miljön. Eftersom Laura, utöver de redan nämnda länderna, också passerade jordanskt luftrum kom hon att ha besökt nästan 20 länder på bara en säsong!

14 224 km, bokförda av GPS-sändaren, var ett absolut minimum på Lauras tillryggalagda flygsträcka genomförd under de 284 dagar vi kunde följa henne. Med ett småtokigt, men intressant mått, ger detta en medelflygsträcka på 50 km per dag, men vi vet ju att det huvudsakligen beror på den långa flyttningen 3-6.9 2013, då Laura flyttade 3149 km på fyra dygn.

Figur 8. *Exempel på miljö vid Röda Havets kust längst söderut i Saudi-Arabien.* Foto (med tillstånd att publicera) Abdullah Alsuhaibany.

Tyvärr slutade sändaren ge signaler den 11.4 2014, just då vi hade förväntat oss en norrgående hemresa. Vad som hände vet vi inte, men vår historia slutar i alla fall där långt nere vid Röda havets varma kust fastän vi hade planerat en hemvändarfest för Laura uppe i Umeå lagom till Valborgsmäss.

Slutsats

Trots detta slut på en oerhört spännande och unik resa, är vi väldigt nöjda eftersom vi fick så mycket ny information om Norra Kvarkens silltrutar. Till exempel; att de kan frekventera många platser i hela Östersjön, när de misslyckas med sin egen häckning (vilket inte alls är ovanligt); att de kan flyga flera dygn i sträck (alltså även nattetid); att de håller riktigt hög hastighet under passagen över Europa och att de kan stiga till minst 1600 m ö h utan hjälp av termik. Tack Laura, du imponerade storligen!

Tack!

I detta projekt var en handfull ornitologer delaktiga och tackas härmed varmt; Eric Andersson – för bl a ovärderlig båtnavigering i grunda skärgårdsvatten, Anna Sundelin och Tomas Brodin – för bl a assistans vid fångst och ringmärkning och Gunnar Selstam – för bl a delaktighet i ansökan. Samtliga är vi knutna till Umedeltats Fältstation. Satellitsändarna finansierades av Umeå Kommun via Kulturhuvudstadsutskottet och sändarsignalerna bekostades av SLU-Umeå. Till dessa riktar vi också vårt tack.

Referenser

Andersson, L. 1997. Vinterkvarter, flyttvägar och häckningsområden – vad säger återfynden? Fåglar i Västerbotten 22: 83-110.

ArtDatabanken, SLU 2010. Artfaktablad om silltrut. Online: http://artfakta.artdatabanken.se/taxon/205660/artfaktablad

Bridge, E.S., Thorup, K., Bowlin, M.S., Chilson, P.B., Diehl, R.H., Fléron, R.W., Hartl, P., Kays, R., Kelly, J.F., Robinson, W.D. & Wikelski. M. 2011. Technology on the Move: Recent and Forthcoming Innovations for Tracking Migratory Birds. BioScience 61: 689-698.

Fransson, T., Österblom, H. & Hall-Karlsson, S. 2008. Svensk ringmärkningsatlas. Vol 2. Stockholm.

Kontakt

Per Hansson
Holmö kyrkväg 55
91803 HOLMÖN
per@voxnatura.se

Hemavan - turistorten med fågelkvalitéer

Albin Enetjärn

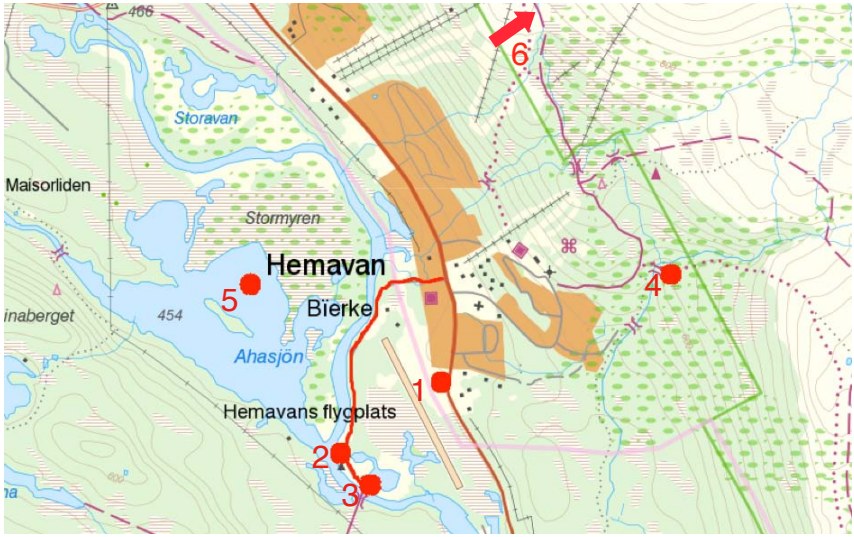
Hemavan är som by mest känd för sina skidbackar och för att Kungsleden har sin start (eller slut om man så vill) här. I fågelsammanhang hamnar Hemavan ofta i skymundan av det snarlika Ammarnäs som är beläget fem mil nordost om Hemavan. Den stora skillnaden mellan byarna är att Hemavans vattensystem har påverkats av vattenkraftsutbyggnaden och att byn är mer exploaterad till följd av turismen. Trots detta uppvisar Hemavan fina och varierade fågelmiljöer. Området kanske inte fullt ut kan leva upp till Ammarnäs kvalitéer som fågellokal men är ändå värt en del uppmärksamhet. Särskilt med tanke på att många fågelintresserade säkert besöker området varje år. I den här artikeln ska jag försöka presentera Hemavan som fågellokal så gott som möjligt.

Hemavandeltat

Hemavandeltat är ett deltalandskap som skapats av Umeälvens framfart under årtusenden och som i varierande grad fortfarande svämmar över varje vår. Sedan mitten av 90-talet är vattenflödet reglerat av Klippens kraftverk som är beläget cirka 15 km längre norrut. En anlagd spegeldamm nedströms deltat har dock en utjämnande effekt på vattennivån. Hemavandeltat består förutom av älven också av stora buskmarker, trädridåer, gamla slåttermyrar, Ahasjön, samt några mindre, grunda sjöar. Sett ovanifrån (t.ex. från närliggande fjäll) kan man tydligt se hur deltat förändrats över tiden utifrån vegetationens och sjöarnas utbredning. I sydöstra delen av deltat ligger numera Hemavans flygplats som byggts på före detta myrmark. Under några vårveckor varje år brukar flygplatsen få duka under för naturens krafter då den svämmas över och fylls av svämpölar som brukar besökas av många rastande fåglar.

Vägbeskrivning

För att enkelt ta sig ut i Hemavandeltat kan man till exempel utgå från Hemavans centrum, där köpcentrum och bensinstation finns. Därifrån följer man E12:an cirka 500 meter söderut och tar höger mot Hemavans flygplats. När vägen svänger vänster strax innan flygplatsens parkering tar man återigen höger in på en liten grusväg som följer Umeälven i ungefär 1,5 kilometer. Parkeringsmöjligheter finns både efter ca 100 meter och vid vägs ände. Från den senare parkeringen går det att fortsätta längs med älven till fots om man vill. Det går även att ta sig över bron om man vill ut-

Figur 1. *Karta över Hemavan med några bra lokaler utmärkta. Uppåt på kartan är norrut. 1: Lägdorna mellan E12:an och flygplatsen, bäst under april-maj. 2: Timmerkåtan vid älvens strand, med utsikt över delar av Ahasjön och älven, bäst under maj-augusti. 3: Krokiavan på ena sidan och älven på andra sidan, bäst under maj-september. 4: Mortsbäckens bäckravin, bäst under juni-augusti. 5: Ahasjön med kringliggande myrmarker. Endast tillgängligt med båt eller kanot, bäst i juni-augusti. 6: Mot Storkittelhobben och Norra Storfjället, bäst i juli-augusti. Rödmålad linje visar den väg som går längs med Umeälven.*

forska björkskogen och myrarna på andra sidan. Gierevardo är namnet på det lågfjäll som ligger på den här sidan och är kanske mer känt som ett blomsterfjäll men bjuder på fina lågfjällsmiljöer med många små tjärnar där till exempel smålom häckar.

April-maj

Under våren finns den bästa skådningen på och runt omkring flygplatsen. Vadare och sjöfåglar samlas vid de svämpölar som uppstår till följd av snösmältningen. På de första barmarksfläckarna samlas snösparvar, lappsparvar och andra tidiga flyttfåglar. Allra bäst fågelaktivitet brukar det vara kring lägdorna mellan flygplatsens östra sida och E12:an (figur 1, punkt 1), men glöm inte att spana in på flygplatsområdet också. Den här tiden på året kan vägen som går längs med älven svämma över vilket gör framkomligheten begränsad för vidare färd ut i deltat. Även på de andra lägdorna runt om i Hemavan brukar det rasta fåglar under den här perioden. Så snart snön försvunnit brukar barmarksfläckar intas av allehanda fågelarter.

Juni-augusti

Under sen vår till och med tidig höst kan det vara givande att gå längs med den

Bild på Krokiavan med Hemavans skidbackar och Norra Storfjällsmassivet i bakgrunden.
Foto:Andreas Karlsson

grusväg som löper utmed Umeälven (se röd markering på kartan ovan). I de stora buskmarkerna längs med vägen häckar såväl sävsångare som gulärla och inte minst den skönaste av de alla, blåhaken, som underr häckningsperioden brukar kunna bjuda på skönsång från någon busktopp. Efter en dryg kilometer kommer man till en timmerkåta som ligger precis i strandkanten. Därifrån är utsikten bra över delar av Ahasjön samt en bit av Umeälven (figur 1, punkt 2). Ytterligare 300 meter längs med vägen når man vägs ände. Från bron som går över älven här är utsikten bra både upp- och nedströms. I riktning mot flygfältet ligger en liten grundsjö, Krokiavan, som är populär både som rast- och häcklokal för änder (figur 1, punkt 3).

Ett bra sätt för att se mer av Hemavandeltat sommartid är annars att hyra kanot och paddla runt. Tillgängligheten och översikten från vattnet är på många ställen betydligt bättre än från land. För att ta sig ut till Ahasjön (figur 1, punkt 5) är båt eller kanot ett måste. Kanoter finns bland annat att hyra på Hemavans Fjällcenter.

Övriga Hemavan

Det är lätt att tro att all intressant skådning finns nere i Hemavandeltat, men även fjällbjörkskogen har en del att erbjuda. Framför allt under fåglarnas

sångperiod kan sydsluttningarna i de olika bäckravinerna, till exempel Mortsbäcken (figur 1, punkt 4), bjuda på för fjällvärlden exotiska arter. Några exempel är gärdsmyg, forsärla och grönsångare.

Är man inte rädd att gå lite längre finns även flera klassiska fjällarter att beskåda under häckningsperioden. Sommarliften i västra delen av byn tar dig upp till trädgränsen och härifrån kan en dagstur upp mot Storkittelhobben (figur 1, punkt 6) och 1247 (näst kommande topp) bjuda på flera trevliga arter. Fjällabb, fjällpipare, fjällvråk och fjällripa är arter med prefix som skvallrar om vilken biotop man befinner sig i. Alla dessa häckar normalt i detta område. Den stora massan av fjällfåglar utgörs dock av ljungpipare, ängspiplärka och stenskvätta. På högre höjd är också snösparv och större strandpipare vanliga inslag.

Den "lokala kändisen" bland Hemavans fåglar. En nästintill helvit skata som huserar i centrum. Foto: Sam Hedman

skidåkning finns möjlighet att se båda riparterna, inte sällan under uppfärden i en lift. Hökuggla ses då och då i liftsystemet såväl som i byn. I avsaknad av "roligare arter" kan man göra ett besök i Hemavans centrum där en helvit skata har blivit lite av en lokal kändis. Här har den uppehållit sig sedan 2012 och även häckat framgångsrikt med en vanlig skata flera av åren.

Häckande fåglar

Häckfågelfaunan i Hemavanområdet är riklig tack vare de många naturtyperna. Bland sjöfåglar som häckar dominerar knipa, vigg och småskrake. Även storskrake häckar årligen, liksom sjöorre och vissa år bergand och svärta. Flera simänder är också vanliga, framför allt gräsand, bläsand och kricka som är årliga häckare. Smålom födosöker i området under häckningsperioden.

Vintern

Vintertid kan man som fågelskådare inte förvänta sig något eldorado i Hemavan. Men om man väljer att ägna sig åt

Rovfågelarterna är mer lätträknade men stenfalk häckar årligen och förmodligen även sparvhök. Fjällvråk häckar vissa år i Mortsbäckens ravin och

Hökuggla är en art som ses årligen och häckar under vissa år. Foto: Niklas Andersson

födosöker regelbundet i området. Högre upp på kalfjället finns flera revir.

Av vadarna häckar små- och storspov med minst två par vardera i deltat. Grönbena, rödbena, gluttsnäppa, drillsnäppa, brushane och enkelbeckasin häckar alla årligen, liksom den exklusiva dubbelbeckasinen som i de ljusa juninätterna kan ses och höras spela på myrområdet väster om flygplatsen.

Ugglor varierar kraftigt med sork- och lämmelstammen och det märks tydligt då det vissa år helt saknas häckningar i området. Ett bra år däremot kan hysa häckningar av hök-, jord-, pärl- och hornuggla. Mindre och tretåig hackspett häckar troligen årligen inom området. Gråspett och större hackspett ses ibland, oftast vintertid på fågelbord.

Av häckande småfåglar utgör blåhake, trädgårdssångare och sävsångare de roligare inslagen medan lövsångare och sävsparv utgör den stora massan. Under vissa år förefaller även forsärla, gärdsmyg, svarthätta, härmsångare och andra exklusivare arter häcka. Möjligen är detta relaterat till gynnsamt väder under vårflytten.

Ovanligare arter

Inga riktigt tunga rariteter har skådats i Hemavan men en hel del regionalt ovanliga arter har noterats under åren. För att nämna några: Grönsångare, Härmsångare, Årta, Nötkråka, Videsparv, Dvärgbeckasin, Nötväcka, Strandskata, Fjälluggla, Råka, Citronärla, Brun Glada, Skedand, Nordsångare och Brun Kärrhök. Allt som allt är 160 arter noterade i Hemavan fram till år 2016 enligt Artportalen.

Övrigt

Har man andra böjelser än fåglar finns det mycket att ägna sin tid åt i Hemavan. Bland annat finns här ett Naturum för Vindelfjällens naturreservat. Det är väl värt ett besök för den som vill lära sig mer om natur och kultur i området. I anslutning till det finns också starten för Kungsleden, fjällvärldens mest beryktade vandringsled som ringlar sig fram 42 mil till dess att den slutar uppe i Abisko.

Fågelrapport för Södra Lappland 2015

Håkan Rune

Här är de mest intressanta observationerna från 2015. Året bjöd på två nya arter för Lycksele lappmark – korttålärka och vitgumpad buskskvätta och en för Åsele lappmark – kustsnäppa. Vitkindad gås häckade för första gången i Lycksele lappmark.

KNÖLSVAN
Ly lpm: 1 2K Öreälvsbron, Örträsk 30-31.3 (Torbjörn Karlsson, Tommy Magnusson m.fl)
1 ad Nya Rusele 1-23.5 (Håkan Rune, Ulf Andersson m.fl)
Fynd 9-10 i Lycksele lappmark.

(SVART SVAN)
Ly lpm: 1 ex Vindelådalen, Ammarnäs 13.7 (Martijn Versluijs)
Första fyndet av denna rymling.

SPETSBERGSGÅS
Ly lpm: 1 ex Ammarnäs 23-24.5 (Leif Bildström, Christer Olsson m.fl)

BLÄSGÅS
Ly lpm: 1 ex Björkheden, Sorsele 29.4 (Bernt-Erik Nordenström)
1 ex Rusele 28.5 (Isak Vahlström)

FJÄLLGÅS
Ly lpm: 2 ex Lillån, Sorsele 10.5 (Bernt-Erik Nordenström)
1-20 ex Ammarnäs 14.5-25.6 (Anouschka Hof, Andrew Allen, Mats Strandberg m.fl)
2 ex (satellitmärkta) Prästgården, Stensele 15.5 (Mattias Gimvall)
2 ex (satellitmärkta) Badsjön, Storuman 17-19.5 (Isak Vahlström, Håkan Rune m.fl)
2 ex Badsjön, Sorsele 16-23.5 (Bernt-Erik Nordenström)
1 ex Ammarnäs 1.8 (Bernt-Erik Nordenström)
De satellitmärkta gässen sågs sedan i Båtsjaur, Arjeplog 20.5.

VITKINDAD GÅS
Ly lpm: Häckning: 2 ad + 4 pull Gunnarbäcksbron, Gunnarn 19-25.6 (Greger Thorsson, Eva Åström, Zofia Åström)
Första häckningen i Lycksele lappmark

(MANDARINAND)
Ly lpm: 1 hane Rusele 4.5 (Erik Rehäll, Per Hansson m.fl)
1 hane Nyhamn, Malå 17.5 (Jari Kaltiala)

SNATTERAND
Ly lpm: 1 par Sjöparken, Malå 9-25.5 (Leif Bildström, Alf-Rune Öberg m.fl)

AMERIKANSK KRICKA
Ly lpm: 1 hane Kvarnviken, Kaskeluoktsjön 21-23.5 (Ulf Andersson, Mattias Gimvall, Håkan Rune m.fl)
Sjätte fyndet i Lycksele lappmark. "Nyupptäckt" lokal. Lågvatten lockade till sig mängder med rastande vadare och änder.

ÅRTA
Ly lpm: 1 par Grustagstjärnen, Lycksele flygplats 7-8.5 (Erik Rehäll, Henrik Wahlberg m.fl)
1 hona Sjöparken, Malå 9.5 (Leif Bildström)
1 hane Nya båthamnen, Storuman 18.5 (Håkan Rune, Daniel Westman m.fl)

BRUNAND
Ly lpm: 1 hane Sågavan, Lycksele 3.5-12.5 (Ulf Ricklund, Erik Rehäll m.fl.)
1 hane Grustagstjärnen, Lycksele flygplats 16.5 (Bo och Eva Åström)
1 hane Skrabbtjärn, Lycksele 17.5 (Ulf

Ricklund, Sven Hyllienmark m.fl)
2 hane Sågavan 25.5-3.6 (Erik Rehäll, Henrik Wahlberg m.fl.)

RINGAND
Ly lpm: 1 hane Umeälven, Lycksele 27-30.4 (Henrik Wahlberg, Erik Rehäll, Ulf Ricklund m.fl)
1 hane Sågavan, Lycksele 4.5 (Erik Rehäll)
En ringandshane sågs i en tjärn några km från denna lokal 2014. Årets fågel bedöms vara samma exemplar. Andra fyndet i Ly lpm.

SKEDAND
Ås lpm: 1 par Älgsjömyran, Åsele 14.5 (Sture Gustafsson)
Ly lpm: 1 par Rusele 3-8.5 (Torbjörn Karlsson, Gun-Inger Haglund, Ulf Ricklund m.fl)
1 par Prästgården, Stensele 13.5 (Mattias Gimvall, Daniel Westman)
1 par Tornet, Långträsk, Malå 21-22.5 (Leif Bildström, Alf-Rune Öberg)
1 hane Badsjön, Sorsele 24.5 (Mats Strandberg, Christer Olsson), 1 par 25-26.5 (Bernt-Erik Nordenström)
1 par Badplatsen, Busjön 26.8 (Torbjörn Karlsson, Gun-Inger Haglund)

SMÅDOPPING
Ly lpm: 1 ex Öreälvsbron, Örträsk 10.2-18.4 (Rolf Wahlberg, Christer Olsson m.fl) och 25.12 (Rolf Wahlberg)
Sjätte fyndet i Lycksele lappmark.

GRÅHAKEDOPPING
Ly lpm: Häckningar: 1 ruvande ex Sågavan, Lycksele 4.7 (Atle Ivar Olsen m.fl)
1 pull Näsuddavan, Malå 16.7 (Leif Bildström)
2 ad + 1 pull Umeälven, E12-bron, Lycksele 16.7 (Bengt Lindman)

STORSKARV
Ås lpm: 1 ex Fianberg, Vilhelmina 15.6 (Camilla Sandkvist gm Inga Olofsson)
Ly lpm: 1 ad Kåtaholmen, Storuman 10.4 (Håkan Rune, Daniel Westman m.fl)
1 ex Udden, Kattisavan 1.5 (Håkan Rune, Ulf Andersson)
1 ex Benholmarna, Storuman 20.8 (Daniel Westman)
1 ex Laisok, Strömsund 2-3.9 (Håkan Rune)
1 ex Hällforsen, Lycksele 5.9 (Henrik Wahlberg)

BRUN GLADA
Ly lpm: 1 2K Portbron, Hemavan 21.6 (Petter Haldén, Eskil och Fredrik Friberg m.fl)
1 2k Rödingsnäset, Rönäs (Eskil och Fredrik Friberg, Lisa Haldén m.fl)
Ev. samma exemplar.

BRUN KÄRRHÖK
Ås lpm: 1 hona Vojmåbron, Bäsksele 16.5 (Inga Olofsson)
1 2K hane Risträsket, Risträsk 25.5 (Isak Vahlström, Viktor Risberg)
1 hona Älgsjömyran, Åsele 8.6 (Isak Vahlström)
1 hona Lomsjö, Åsele 7.9 (Tom Roger Österås)
Ly lpm: 1 ex Sörmyran, Vänjaurbäck 28.5 (Isak Vahlström)

STRANDSKATA
Ås lpm: 1 ex Laxbäcken 27.5 (Isak Vahlström, Viktor Risberg)
Ly lpm: 7 fynd av 8 individer.

MINDRE STRANDPIPARE
Ly lpm: 1 ex Sjöbacka gård, Malå 30.4 (Jari Kaltiala)
1 ex Kattisavan 1.5 (Jari Kaltiala)
1 ex Blåviksjön 2.5 (Bernt-Erik Nordenström)
2 ex Grustagstjärnen, Lycksele flygplats 6.-14.7, 3 pull 29.6 (Torbjörn Karlsson m.fl)
Andra häckningen i Lycksele lappmark där ungar ses.

FJÄLLPIPARE (Fynd nedanför fjällen)
Ås lpm: 3 par Risträsk 25.5 (Viktor Risberg, Isak Vahlström)
Ly lpm: 1 ex Sjöbacka gård, Malå 28.5 (Leif Bildström)
1 ex Norrheden, Storuman 8.6 (Daniel Westman, Håkan Rune m.fl)

KUSTSNÄPPA
Ås lpm: 1 ex Laxbäcken 27.5 (Isak Vahlström, Viktor Risberg, Inga Olofsson) Första fyndet i Åsele lappmark!

Åsele lappmarks första kustsnäppa, flankerad av en silvertärna. Foto:Viktor Risberg

SMÅSNÄPPA
Ly lpm: 1 ex Kvarnviken, Kaskeluoktsjön 23-24.5 (Johan Södercrantz, Per Lif, Håkan Rune m.fl)

SKÄRSNÄPPA
Ås lpm: 2 ex Stekenjokk 23.6 (Björn Abelson)
1 ex Marsfjället 4.7 (Isak Vahlström)
2 ex Autjoklimpen, Klimpfjäll 12.7 (Johan Råghall)
Ly lpm: 2 ex Stora Tjultträsket, Ammarnäs 31.5 (Bernt-Erik Nordenström)
5 ex Ohtje Gävnja, Artfjället 24.6 (Eskil Friberg, Petter Haldén, Lisa Haldén)
1 ex Rödingsnäset, Artfjället 26.6 (Eskil Friberg, Petter Haldén, Lisa Haldén)
1 varnande ex Nuorte-Lisvotjåkke, Björkfjället 27.7 (Stefan Holmberg)
1 varnande ex Guoletsjaure, Aitenjas 27.7 (Stefan Holmberg)
1 ex Lisvojaure, Björkfjället 27.7 (Stefan Holmberg)

DVÄRGBECKASIN
Ås lpm: 1 sp Sandbackmyran, Fianberg 29.6 (Isak Vahlström)
1 ex Marsfjällets naturreservat 17.10 (Emil Larsson, Martina Bochenkova)'
Ly lpm: 1 ex Kattisavan 10.5 (Jari Kaltiala)
1 sp Södra Villoträsket, Lycksamyran 17.6 (Ulf Andersson, Mattias Gimvall, Daniel Westman)
2 ex Vindelådalen 13.7 (Martijn Versluijs)
1 ex Brännträsk, Malå 24.7 (Alf-Rune Öberg)
1 ex Rankbäcken, Sorsele 16.9 (Bernt-Erik Nordenström)
1 ex Naturbetesraningen, Övre Saxnäs 17.10 (Bernt-Erik Nordenström)

RÖDSPOV
Ly lpm: 1 ex Rusele 10.5 (Martijn Versluijs)
1 ex Väster-Stormyran, Lycksele 12.5 (Per Hansson)
Fynd 5-6 i Lycksele lappmark.

MYRSPOV
Ås lpm: 1 hane Klimpfjäll 13-17.6 (Conny Palm, Nils Abrahamsson, Carl Jyker m.fl)
Ly lpm: 1 hane i lämplig häckbiotop i Ammarnäsområdet 5.7 (Bernt-Erik Nordenström)

ROSKARL
Ly lpm: 1 ex Umeälven, Lycksele 12.5 (Henrik Wahlberg, Erik Rehäll)

BREDSTJÄRTAD LABB
Ly lpm: 3 ad sträckande mot norr, Sorsele 23.5 (Johan Södercrantz, Per Lif)
Fjärde fyndet i Lycksele lappmark.

KUSTLABB
Ly lpm: 1 ex Sorsele 21.8 (Bernt-Erik Nordenström)

SILLTRUT
Ås lpm: 1 ad Fiskodlingen, Strömnäs, Malgomaj 27.5 (Isak Vahlström, Viktor Risberg)
Ly lpm: 9 fynd av 11 individer

SKOGSDUVA
Ly lpm: 1 ex Hembygdsgården, Örträsk 16.4 (Rolf Wahlberg)

TURKDUVA
Ås lpm: 1 ex Bäsksele 30.6-1.7 (Bo Gustafsson, Isak Vahlström m.fl)
Ly lpm: 1 ex Rankbäcken, Sorsele 13.7

(Bernt-Erik Nordenström)
Elfte fyndet i Åsele lappmark.

BERGUV
Ås lpm: Ropande hane på en lokal.
Ly lpm: Ropande hanar på tre lokaler.

FJÄLLUGGLA
Ly lpm: 1 hona Björkfjället, Ammarnäs 20.6 (Peter Lantz, Sofi Nordfeldt)

Korttålärkan drog storpublik med Lapplandsmått mätt. Foto: Isak Vahlström

KORTTÅLÄRKA
Ly lpm: 1 ex Blaiken 9-14.6 (Jan Banstorp, Håkan Rune, Mattias Gimvall m.fl)
Första fyndet i Lycksele lappmark.

BERGLÄRKA
Ås lpm: 1 ex Stekenjokk 23.6 (Ronny Fahlén)
Ly lpm: 2 ad rastande, Kraddsele 31.5 (Bernt-Erik Nordenström)
Lokalangivelsen för Stekenjokksfyndet något oklar. Ev. gjordes fyndet på Jämtlandssidan.

STÖRRE PIPLÄRKA
Ly lpm: 1 ex Sjöparken, Malå 31.10-2.11 (Tommy Magnusson, Ralf Norberg, Alf-Rune Öberg m.fl)
Tredje fyndet i Ly lpm.

RÖDSTRUPIG PIPLÄRKA
Ås lpm: 1 ex Västsjö, Risbäck 22.6 (Anette Westin)
Ly lpm: 1 ex Badsjön, Sorsele 25.5 (Bernt-Erik Nordenström)
1 ex Saxvardon, Sorsele 30.8 (Bernt-Erik Nordenström)
Fynd 10 i Åsele lappmark.

SKÄRPIPLÄRKA
Ås lpm: 1 ex Klimpfjäll 7.6 (Jan Andersson, Roger Nordmark, Håkan Nilsson)
Ly lpm: 1 ex Sågnäset, Storuman 20-24.4 (Håkan Rune, Daniel Westman, Ulf Andersson m.fl)
Andra fyndet i Åsele lappmark och sjunde fyndet i Lycksele lappmark.

SVART RÖDSTJÄRT
Ly lpm: 2 honfärgade Sjöbacka gård, Malå 7.5 (Leif Bildström, Alf-Rune Öberg)
1 hane Sorsele 13.8 (Bernt-Erik Nordenström)

VITGUMPAD BUSKSKVÄTTA
Ly lpm: 1 ex Sjöparken, Malå 30.10-3.11 (Jari Kaltiala, Håkan Rune, Leif Bildström m.fl)
Första fyndet i Lycksele lappmark. Visade flera karaktärer för underarten stejnegeri. Träck samlades in för DNA-analys. Fyndet behandlas f.n. av RK.

Vitgumpad buskskvätta sågs i Malå under senhösten. Lycksele lappmarks första fynd. Foto: Leif Bildström

FLODSÅNGARE
Ly lpm: 1 sj Skarda , Örträsk 25.6 (Erik Rehäll, Henrik Wahlberg)
Förmodligen samma fågel som sjöng på lokalen i fjol. Tredje fyndet i Ly lpm.

SÄVSÅNGARE
Ly lpm: 1 sj Udden, Malå 5.6 (Leif Bildström, Alf-Rune Öberg)
1 ex Mariatjärn, Sorsele 9.6 (Bernt-Erik Nordenström)
1 sj Knaften 11.6 (Per Hansson, Henrik Wahlberg, Ulf Ricklund)
1 ringm Tjulträsks fågelstation, Ammarnäs 15.8 (Åke Lindström)
Mycket få fynd av en art som normalt inte är med i fågelrapporten.

BUSKSÅNGARE
Ås lpm: 1 sj Överrissjö. Åsele 10.6 (Isak Vahlström)
Ly lpm: 1 sj Björkberg, Vinliden 23-25.6 (Isak Vahlström, Ulf Ricklund, Per Hansson)
1 sj Tannsele, Lycksele 24.6-1.7 (Isak Vahlström, Per Hansson)
Fynd 4-5 i Lycksele lappmark. Fynd 13 i Åsele lappmark.

TAJGASÅNGARE
Ly lpm: 1 ex Badsjön, Storuman 11.9 (Håkan Rune, Mattias Gimvall, Ulf Andersson)
1 ex Rankbäcken, Sorsele 16.9, 22.9 och 27.9
Sorselefåglarna förmodligen olika exemplar. Fynd 8-11 i Lycksele lappmark. Fynd saknas fortfarande i Lycksele kommun.

MINDRE FLUGSNAPPARE
Ås lpm: 1 honfärgad Långmyran, Lomsjö 12.5 (André Ahlberg, Tyrone Stenlund)
Femte Fyndet i Ås lpm.

TÖRNSKATA
Ly lpm: Häckningar: 2 häckningar med minst 6 ungar totalt Frisbovägen, Öreälvsbron 20-24.6 (Magnus Eriksson, Per Hansson, Ulf Ricklund m.fl)
1 häckning med 3 1K Berglunda, Lycksele 4.8 (Torbjörn Karlsson, Per Hansson, Ulf Ricklund m.fl)
Övriga fynd: 1 hona Haukträskskogen, Toskfors 23.6 (Isak Vahlström)
1 hona Tvåmyrtjärnsvägen, Lycksele 11.8 (Magnus Eriksson)
Ås lpm: 1 hane Kvarnviken, Rönnäs, Malgomaj 7.6 (Björn Svensson)
1 par Lomsjö 31.7 (Lars Bruks)

STEGLITS
Ly lpm: 1 ex Örträsk 15.3 (Henrik Wahlberg)
1 ex Åskiljeby, Åskilje 12.4 (Bo och Eva Åström)
1 ex Vanjaurträsk, Lycksele 17.4 (Marianne Persson)
1 ex Stortjärnliden, Storuman 17.5 (Gunnar Hedman, Malin Hägglund, Håkan Rune)

VINTERHÄMPLING
Ly lpm: Stor flock: 65 ex Näsholmen, Luspholmarna 24.4 (Håkan Rune)

STENKNÄCK
Ly lpm: 1 ex Sorsele 13-16.4 och 9.12 (Bernt-Erik Nordenström)
1 ex Ammarnäs 29.4 (Bernt-Erik Nordenström) och 21-24.5 (Dag Österlund, Christer Olsson)
2 ex Vallnäs, Storuman 12.5 (Lena Hörstedt) och 2.6 (Ulf Andersson, Håkan Rune)
1 ex Sågnäset, Storuman 29.5 (Daniel Westman)
2 ex Blaiken 1.6 (Jan Banstorp)

ORTOLANSPARV
Ly lpm: 1 ex Grundfors, Gunnarn 6.6 (Kenneth Holmgren gm Håkan Rune)
Enda fyndet i hela södra Lappland!

DVÄRGSPARV
Ås lpm: 1 ex Granhöjden, Strömnäs, Malgomaj 13.6 (Urban Grenmyr)
Fjärde fyndet i Åsele lappmark.

Olika roller på brushaneleken

Isak Vahlström

Få fåglar i Västerbotten ser lika roliga ut när de spelar som brushanarna. Oavsett nybörjare eller inbiten fågelskådare är det svårt att inte roas av brushanarna där de hoppar runt med sina peruker och stora kragar som om de var kvar i 1500-talets mode. Eller är det möjligen detta mode som stulit brushanarnas koncept? Att titta på fåglar med ett udda beteende blir oftast bara roligare då man vet varför de beter sig som de gör. Det som vid en första anblick kan se ganska oordnat ut är egentligen en väl organiserad tävling med publik, strikta regler och olika strategier men även någon enstaka som fuskar.

Spelande brushanar i Hemavan. En satellit står och betraktar tre suveräner som spelar för fullt. Foto: Parne Hermansson

Hos många fågelarter är hanarnas och honornas utseende starkt åtskilda. Detta brukar benämnas som sexuell dimorfism. I många fall handlar det om att utseendet ska signalera om bra gener. För att skaffa en partner är det viktigt att visa upp kvalité. En färggrann fjäderdräkt är ett bevis på en stark individ. Genom att lysa i olika färger utsätter du dig i högre grad för risken för predation och svaga individer skulle därför inte klara av att leva med en sådan fjäderdräkt. Smakar det så kostar det. Generellt sett är hanarna de mest färggranna, då konkurrensen om honor mellan hanar är större än konkurrensen om hanar mellan honor. Detta brukar förklaras av att en hane kan producera en stor mängd spermier och därmed para sig med en stor mängd honor varje säsong och därmed få många avkommor. Honorna däremot kan lägga ett mycket begränsat antal ägg och därmed behöver vara mer noggrann

då hon väljer far till sina barn. Hos arter med lekbeteende finner vi några av de tydligaste exemplen på sexuell dimorfism. Exempel på detta är bland annat tjäder, orre och påfågel. Då hanarna är samlade på samma ställe blir det också tydligare vem som är den starkaste och friskaste individen. Ofta brukar det beskrivas som att honorna väljer hane på leken men bör kanske snarare ses som att hanarna gör upp sinsemellan om vem som ska få para sig med honorna.

Brushanen Calidris pugnax är ett exempel på en vadarfågel med lekbeteende som uppvisar stor skillnad mellan könen, där honorna är rätt anspråkslösa medan hanarna vanligen är mycket uppseendeväckande. Till detta kommer att hanarna förekommer i tre distinkta varianter, även kallade morfer, som skiljer sig i både utseende och beteende. Dessa morfer brukar benämnas som suveräner, satelliter och faeders (Lank et al. 1995; Jukema och Piersma 2006).

Suveräner (eng: Independents) utgör cirka 80 % av hanarna. De har vanligen svart, brun eller gul krage och peruk. De mest dominanta suveränerna har ett revir på lekplatsen som de försvarar mot andra hanar och det är i regel de med de mest centrala reviren som får para sig (Fiske, Rintamäki och Karvonen 1998). De mindre dominanta suveränerna håller till strax utanför lekplatsen och får därför inte para sig. Hanarnas dominans är en karriärstege och ett år gamla fåglar tillhör i regel alltid de som får nöja sig med att titta på. Suveränerna är de största och aggressivaste av morferna vilket förmodligen är kopplat till deras revirhävdande beteende (Bachman och Widemo 1999; Küpper et al. 2015).

En suverän. Foto: Andreas Garpebring

En satellit. Foto: Aron Dynesius

Satelliter (eng: Satellites) utgör runt 20 % av hanarna (Widemo 1998). De har vit krage och peruk och är något mindre än suveränerna i storlek. De tillåts röra sig fritt över lekplatsen och korsa andra hanars revir utan att bli ivägkörda. Acceptansen för satelliterna beror på att de agerar hackkycklingar och signalerar sin undergivenhet gentemot suveränerna genom speciella gester. Detta får suveränerna att framstå som ännu mer respektingivande. Satelliter kan ofta tillbringa mycket tid vid de mest dominanta hanarna som till och med kan ha sin egen satellit. Med hjälp av plötsliga luftsprång hjälper de dessutom till att väcka uppmärksamhet till lekplatsen och på så sätt locka dit fler honor (Hugie och Lank 1997). Varför väljer då satelliterna att vistas på lekplatsen? Eftersom de tillåts att komma till lekplatsens centrum kan även de hinna para sig under ett obevakat ögonblick då det är mycket trafik på lekplatsens centrum och suveränen är upptagen med annat. På så sätt kan satelliternas närvaro gynna både dem själva och de dominanta suveränerna.

Faeders är den senaste beskrivna morfen och utgör endast cirka 1 procent av hanarna (Jukema och Piersma 2006; Verkuil et al. 2008; Karlionova et al. 2007;

Jaatinen, Lehikoinen och Lank 2010). Till skillnad från suveräner och satelliter, så saknar faeders halskragen och peruken och är svåra att skilja från en hona i utseende men är något större och har något annorlunda hållning (Jukema och Piersma 2006; Verkuil et al. 2008). "Förklädda" till honor tillåts de ta sig till lekens centrum och kan därmed para sig. För att kunna luras på det här sättet förutsätts att de utgör en liten del av populationen. Det går bara att fuska om man är ganska ensam som fuskare. Börjar många att fuska kommer det uppdagas.

De olika morferna hos brushanar har visat sig vara strikt genetiskt betingade (Lank et al. 1995; 2013; Küpper et al. 2015; Lamichhaney et al. 2015). Trots att endast hanarna tydligt uttrycker dessa morfer är de inte knutna till könskromosomerna utan även honorna bär på anlagen utan att uttrycka dem. Detta har kunnat visas genom ett experiment där forskarna inducerade testosteron (hanligt könshormon) i buruppfödda brushonor. Honorna utvecklade då krage och peruk likt hanarna (Lank, Coupe och Wynne-Edwards 1999). Den exakta genetiska förklaringen till brushanarnas olika morfer har länge varit ett mysterium. Två nyligen publicerade studier ser dock ut att ha hittat lösningen. De olika morferna styrs av en så kallad supergen, vilket i själva verket är cirka 90 gener som sitter tätt tillsammans och därmed också nedärvs tillsammans. På så sätt kan den styra en mängd egenskaper hos individen. Supergenen har förmodligen uppkommit genom en så kallad inversion, vilket betyder att det skett ett fel i DNA-kopieringen där en bit av kromosomen lagt sig åt fel håll. Detta anses ha skett för ungefär 3,8 miljoner år sedan då satellitmorfen uppkom från en tidig suveränmorf. För cirka 500000 år sedan skedde en så kallad överkorsning där de olika morferna kombinerades och resulterade i den tredje morfen faeder (Küpper et al. 2015; Lamichhaney et al. 2015).

När detta nummer av Fåglar i Västerbotten landar i brevlådan har förmodligen brushanarna hunnit komma till hela länet och brushaneleken är i full gång. Studera då satelliters och suveräners olika beteenden på lekplatsen. Med mycket tur och skicklighet kanske du även lyckas plocka ut den ovanliga faedern bland honorna.

Referenser

Bachman, G., och F. Widemo. 1999. Relationships between body composition, body size and alternative reproductive tactics in a lekking sandpiper, the Ruff *(Philomachus pugnax)*. *Functional Ecology* 13: 411-416.

Fiske, P., P. T. Rintamäki och E. Karvonen. 1998. Mating success in lekking males: a meta-analysis. *Behavioral Ecology* 9: 328-338.

Hugie, D. M. och D. B. Lank. 1997. The resident's dilemma: a female choice model for the evolution of alternative

mating strategies in lekking male ruffs *(Philomachus pugnax)*. *Behaviour Ecology* 8: 218-225.

Jaatinen, K., A. Lehikoinen och D. B. Lank. 2010. Female-biased sex ratios and the proportion of cryptic male morphs of migrant juvenile Ruffs *(Philomachus pugnax)* in Finland. *Ornis Fennica* 87: 125-134.

Jukema, J och T. Piersma. 2006. Permanent female mimics in a lekking shorebird. *Biol. Lett.* 2; 161-164. doi:10.1098/rsbl.2005.0416

Karlionova, N., P. Pinchuk, M. Wlodzimierz och Y. Verkuil. 2007. Biometrics of Ruffs *(Philomachus pugnax)* migrating in spring through southern Belarus with special emphasis on the occurence of ´faeders´. *Ringing & Migration* 23:3, 134-140.

Küpper, C., M. Stocks, J. E Risse, N. dos Remedios, L. L Farrell, S. B McRae, T. C Morgan, N. Karlionova, P. Pinchuk, Y. I Verkuil, et al. 2015. A supergene determines highly divergent male reproductive morphs in the ruff. *Nature Genetics.* doi:10.1038/ng.3443

Lamichhaney, S., G. Fan, F. Widemo, U. Gunnarson, D. S. Thalmann, M. P Hoeppner, S. Kerje, U. Gustafson, C. Shi, H. Zhang, et al. 2005. Structural genomic changes underlie alternative reproductive strategies in the ruff *(Philomachus pugnax)*. *Nature Genetics*. doi:10.1038/ng.3430

Lank, D. B., M. Coupe och K. E. Wynne-Edwards. 1999. Testosterone-induced male traits in female ruffs *(Philomachus pugnax)*: autosomal inheritance and gender differation. *Proc. R. Soc. Lond. 266: 2323-2330.*

Lank, D. B., L. L. Farrell, T. Burke, T. Piersma och S. B. McRae. 2013. A dominant allele controls development into female mimic male and diminutive female ruffs. *Biol Lett* 9. doi: 10.1098/rsbl.2013.0653

Lank, D. B., C. M. Smith, O. Hanotte, T. Burke och F. Cooke. 1995. Genetic polymorphism for alternative mating behaviour in a lekking male ruff Philomachus pugnax. *Nature*. 378: 59-62.

Widemo F. 1998. Alternative reproduction strategies in the ruff, *Philomachus pugnax*: a mixed ESS? *Animal behavior* 56: 329-336.

Verkuil, Y. I., J. Jukema, J. A. Gill, N. Karlionova, J. Melter, J. C.E.W. Hooijmeijer och T. Piersma. 2008. Non-breading faeder Ruffs *Philomachus pugnax* associate according to sex, not morphology: Capsule Faeders (males that are female lookalikes) associate with males rather than females, at several different spatial scales. *Bird study* 55: 241-246. doi: 10.1080/00063650809461529

Dagboksbladet

Isak Vahlström

Ända sedan starten 1984 har ett dagboksblad skrivits varje verksamhetsdag på Stora fjäderäggs fågelstation. Det har blivit en unik samling historier om stora mängder fåglar, ovanliga arter, hård väderlek och ringmärkarnas djupa funderingar. I den här serien får vi inblick i utvalda dagar under stationens historia.

STORA FJÄDERÄGGS FÅGELSTATION

Tisdagen den 14 juni 1988

VÄDER: Under större delen av dagen måttlig till frisk N-NNO vind mojnande på middagen för att nå stiltje under kvällen. Mestadels klart. Kylig morgon och varm skön kväll.

VERKSAMHET: Ringmärkning i inägan och längst cementgång. Städning av huset och baderiet. Bad i sistnämnda till tjejmaffians oförställda glädje (och pappornas också för den delen).

RINGMÄRKNING: 2 nät i inägan och 6 nät längs cementgången kl 05-18, från 14 ytterligare 3 nät i inägan. 116 nättimmar.

Fångst: SVARTSTRUPIG JÄRNSPARV 1

SUMMA: 1 ex av 1 art (Jo, faktiskt!)

KOMMENTARER: Oj,oj,oj, språket känns ibland fattigt. Det började med känslan av en sådan där händelsefattig dag. Hela ön verkade tom på fågel och det verkade närmast fånigt att ha näten uppe. Kl 12.45 såg jag på håll en halvstor ljus tätting som hängde en meter ovanför marken i det ena av de två uppsatta inägonäten. När jag kom närmare vände den upp ett mörkt huvud vilket ställde mig helt. Den ena hälften av mig fick en adrenalinchock medan den andra förhöll sig kall. Jag sökte därpå upp en vilande Reiner ”här har jag en fågel jag inte känner igen”. Reaktionen uteblev inte och i ilfart bar det av till märklabbet. Nervöst bläddrande bland fjädrar och i Svensson avslöjade arttillhörigheten; SVARTSTRUPIG JÄRNSPARV!! Den hittills lugna delen höll nu på att få ett sammanbrott.

Storleken var som vanlig järnsparv, likaså proportionerna. Ovansidan var allmänt brungrå med centralt mörka fjädrar på mantel och skapularer. Övergump grå. Undersidan hade en gråvit grundton med basalt mycket mörka fjädrar. På övre delen av bröstet och ut mot kroppsidorna bredde ett svagt ockragult band ut sig. Kroppsidorna var streckade i brunt. Pannan, kinden, hakan, strupen och örontäckarna var svart, hjässan och nacken mörkt bruna. Från ögat och bakåt utbredde sig ett mot nacken bredare ögonbrynsstreck i samma färg som bröstbandet. Strupens svarta var mycket distinkt avgränsat mot det ljusare bröstet. Näbb lång, spetsig och svart, tarser rödbruna, iris varmt nötbrun. Vänster vinge 73 och höger 74 mm. Fågeln mattades betänkligt under vår ingående granskning. Vi bestämde oss därför att strunta i vissa mått och i stället placera djuret i bur för observation. Efter en timme hade den kvicknat till så pass attvi ringmärkte den och efter ömma avskedspussar släppte den längs stigen ner mot gamla hamnen.

OBSERVATIONER: I skenet av ovannämnda förbleknar allt. Jag kan faktiskt inte komma på något värt att nämna

ÖVRIGT: Av dagens händelser kan bl a följande läras. Kvantitet och kvalitet följs inte alltid åt, det lönar sig att hålla ut, en dylik händelse lär inte förlänga livet – men det må vara hänt

PERSONAL: Lars och Reiner med döttrar och från kl 20 och C.Cederoth från Stockholm som via den snabbt arbetande djungeltelegrafen fick besked om det inträffade. Extraturen från Norrfjärden kostade efter prutning 500:-, men vad gör man inte för en cosmic mind-f- r? Klart att händelser av dylikt slag kan öppna en guldgruva för Boijert!

EPILOG: Lycka och harmoni kontemplerande över det inträffande allt medan solen sänker sig över ett Kvarken i stiltje.

Vid pennan: Lars Edenius

Skådarprofilen

Elias Forsberg

I den här artikelserien ska vi följa och lära känna skådare i länet, både nya ansikten liksom mer etablerade personligheter kommer presenteras. I detta nummer lär vi känna Elias Forsberg.

Född: 1996 i Umeå. Familjen flyttade sedan till Örnsköldsvik vid tre års ålder.
Bor: I Umeå, där jag nu studerar, men jag vistas fortfarande en hel del hemma i Örnsköldsvik.
Började skåda: 2009
Presentation: Jag har alltid varit intresserad av djur och fåglar, men bestämde mig av en ren slump för att skriva upp alla fågelarter jag såg på åkrarna runt huset en aprilkväll 2009. Det var skoj och jag fortsatte med listan. Ett år senare köpte jag tubkikare och började skåda på allvar. Jag fick tidigt kontakt med rutinerade Öviksskådare såsom Torbjörn Johansson, David Rocksen och Thomas Birkö vilka hjälpte mig och inspirerade till att utveckla intresset.
Favoritlokal: Skuleskogens Nationalpark. Fågelrikedom i kombination med fantastiska naturmiljöer gör det till en svåröverträffad lokal. Här har man under en vandring chans på rätt unika artkombinationer i stil med lavskrika + tordmule. Just variationen i landskapet och möjligheten att möta såväl skogens som havets fåglar är intressant. Överlag har mitt naturintresse de senaste åren gått från ett ganska hårt fokus på fåglar till att mer handla om natur- och vildmarksupplevelser där fåglarna fungerar som grädden på moset snarare än det primära målet. Då är Skuleskogen en perfekt lokal med otroliga miljöer och en rik fågelfauna.
Häftigaste fågelupplevelse: Generellt tycker jag att fågelmötena under nybörjaråren var starkast. Speciellt väl minns jag höstlovet 2009 i fjällstugan i Marsliden då jag för första gången fick möta handtama lavskrikor, lappmesar och talltitor. Lavskrikan har sedan dess förblivit min favorit och jag väljer en lavskrikeobs framför felflugna sällsyntheter alla dagar i veckan. Stekenjokk 2011 med fjällugglorna var också en fantastisk upplevelse som står sig starkt.
I min skådarmatsäck finns: Vatten och bröd.
Mitt skådartips: Ställ väckaren på 02:00, duscha i myggmedel och ge dig ut till ett fint naturskogsområde i inlandet (gärna på hög höjd och med möjligheter till utsikt), helst kring midsommar. Taigagryningen är svårslagen och ljuset när solen når över bergen är magiskt. Dessutom har du bra chans på stämningsfulla möten med skogens fåglar och med lite (eller rätt mycket) tur så sitter blåstjärten där.

VOF:s Kommittéer och Projekt

Rapportkommitté landskapet Västerbotten
Micael Jonsson
Tvistevägen 26
907 36 Umeå
070-6432267

Rapportkommitté Södra Lappland
Håkan Rune
Höjdvägen 7G
923 31 Storuman
070-2886678

Stora Fjäderägg Fågelstation
Niklas Lindberg Alseryd
nlindbergalseryd@gmail.com
Orgelstråket 12
903 53 Umeå

Umedeltats Fältstation
Anna Sundelin
Gnejsvägen 1
907 40 Umeå
073-8487556

Projekt Kungsörn och Pilgrimsfalk
Per-Olof Nilsson
Sandbackavägen 28C
90346 Umeå
070-4947230

Projekt Havsörn och Örnutfodring
Jan-Erik Wallin
Sågställarvägen 2A
907 42 Umeå

Projekt Berguv Nord
Ulf Sperens
Svedjebacken 2
904 31 Umeå

Projekt Sädgås och Trana Västerbotten
Ulf Skyllberg
Brännavägen 38
907 88 Täfteå
090-51530

Aktuell information

VOF:s hemsida
Senaste nytt och information om föreningens verksamhet på http://vofnet.norrlandsnatur.se/

Artportalen - Rapportsystemet för fåglar
Rapportera dina senaste observationer och ta del av andras fynd, både lokalt, regionalt och nationellt på http://artportalen.se/TodaysSightings/Observerad/Alla/Alla%20arter/V%C3%A4sterbotten/Alla%20lokaler/Idag/Ingen/Status

Fåglar i Norra Kvarken
Rapportera och se färska summeringar av sträckande och rastande fåglar på http://fagel.slu.se/

Upphittade ringar
Skickas till Ringmärkningscentralen Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm. Ange när, hur och var ringen hittades. Även via internetformulär på Naturhistoriska riksmuseets hemsida http://www.nrm.se/

Facebookgrupper
"Fåglar i Västerbotten" - för diskussioner och allmän info om fåglar och fågelskådning i Västerbotten.
"Fågelskådning i Umeå" - fåglar och fågelskådning med fokus på Umeå.
"Stora Fjäderäggs Fågelstation" - Stora Fjäderäggs egna facebooksida där du kan ta del av aktuell verksamhet.

Lokalföreningar / Lokala kontaktpersoner

Umeå Fågelförening: Marcus Östman, Kragvägen 10, 904 41 Röbäck, 073-6128001
Skellefteå Fågelförening: Urban Lundström, Bolagsbacken 6, 896 93 Gideå, 073-0867667
Lycksele: Per Hansson, Brännbergsvägen 1A, 921 36 Lycksele, 0950-10804
Vindeln: Henrik Sporrong, Tåvägen 5, 922 00 Vindeln, 0933-61414
Vännäs: Christer Laggar, Strand 214, 911 93 Vännäs, 070-6517398
Malå: Leif Bildström, Smultronstigen 33, 930 70 Malå, 0953-21477
Nordmaling: Jean-Michel Roberge, Håknäsbäcken 3, 914 96 Håknäs, 073-0637997
Norsjö: Vakant (Är Du intresserad av att bli kontaktperson här? Kontakta oss!)
Robertsfors: Mats Walheim, Rislandet 38, 915 91 Robertsfors, 0934-40065
Sorsele: Bernt-Erik Nordenström, PI 673, 920 70 Sorsele, 0952-10490
Storuman: Håkan Rune, Höjdvägen 7G, 92331 Storuman, 0951-12294
Vilhelmina: Inga Olofsson, Nedre Malgonäs 3149, 912 92 Vilhelmina, 0940-20157
Åsele: Sture Gustafsson, Strandgatan 55E, 910 60 Åsele, 0941-66518
Dorotea: Per-Anders Persson, Hökberget, 910 70 Dorotea, 0942-10580

